כיתה י' | תנ"ך | שיעור 6 מתוך 9 | 45 דק' | שמות לז, א-כט

ממלכתי: ספר שמות (חטא העגל ובניית המשכן, שמות לב-מ) נלמד בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו, אור החיים ומדרש); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

בצלאל והכלים: "ופניהם איש אל אחיו"

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את הכלים שעשה בצלאל: הארון, הכפורת והכרובים, השולחן, המנורה, מזבח הקטורת, שמן המשחה והקטורת (לז, א-כט)
- התלמידים יסבירו את משמעות הכלים ואת סמליותם (הכרובים, המנורה) ואת מקומו של הארון כלב המשכן, בעזרת הרמב"ן ורש"י
- התלמידים ידונו בדמותו של בצלאל: אומן שנותן את נפשו במלאכה ומבין את רוח הציווי

❓ השאלה הגדולה של השיעור

למה נקראת עשיית הארון דווקא על שם בצלאל: "וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל אֶת־הָאָרֹן"?

בפרק לו נאמר "וַיַּעֲשׂוּ כָּל־חֲכַם־לֵב", ובפרק לז הפועל הוא ביחיד ובשמו של בצלאל. הארון, הכפורת והכרובים הם לב המשכן: "וְנוֹעַדְתִּי לְךָ, שָׁם, וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת" (כה, כב).

🧪 פתיחה

שואלים: "בכל פרויקט משותף, למה לפעמים חלק אחד נקרא על שם אדם אחד?" (למשל אולם על שם תורם, או יצירה על שם האמן הראשי). האם זה הוגן כלפי השאר? אחרי דיון קצר עוברים לפסוק הראשון בפרק.

📖 הסבר למורה

הארון והכרובים (א-ט): בצלאל עושה ארון עצי שיטים מצופה זהב, ועליו "כַּפֹּרֶת, זָהָב טָהוֹר". מן הכפורת עצמה, "מִקְשָׁה עָשָׂה אֹתָם, מִשְּׁנֵי קְצוֹת הַכַּפֹּרֶת", יוצאים שני כרובים: "פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם לְמַעְלָה, סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל־הַכַּפֹּרֶת, וּפְנֵיהֶם, אִישׁ אֶל־אָחִיו". רש"י (לז, א) מסביר את שמו של בצלאל: "לְפִי שֶׁנִּתַּן נַפְשׁוֹ עַל הַמְּלָאכָה יוֹתֵר מִשְּׁאָר חֲכָמִים, נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ". ספורנו (לו, ח): הארון, "שֶׁהָיָה הַמְיוּחָד שֶׁבַּכֵּלִים", נעשה בידי בצלאל, "שֶׁהָיָה הַגָּדוֹל שֶׁבְּכֻלָּם".

השולחן, המנורה ומזבח הקטורת (י-כח): השולחן ולחם הפנים, "וַיַּעַשׂ אֶת־הַמְּנֹרָה, זָהָב טָהוֹר; מִקְשָׁה", מנורה אחת מגוש זהב אחד עם קנים, גביעים, כפתורים ופרחים, ומזבח הקטורת. אפשר להציג סמליות (ניסוח שלנו): השולחן כפרנסה וברכה גשמית, המנורה כאור, חוכמה ותורה, והקטורת כתפילה העולה

כלפי מעלה. אור החיים (לז, יז) מעיר "תִּמְצָא בְּכָל הַמַּעֲשֶׂה שֶׁיְּדַיֵּק לְשׁוֹן הַמַּעֲשֶׂה כִּלְשׁוֹן הַמִּצְוָה", ובוחן כל שינוי קטן.

ציווי מול עשייה וסדר העבודה: בציווי (כה) הסדר הוא ארון, שולחן, מנורה, ורק אחר כך המשכן; בעשייה (לו-לז) המשכן קודם והכלים אחריו. הרמב"ן (כה, א) מסביר שבציווי "הִקְדִּים הָאָרוֹן וְהַכַּפֹּרֶת בְּכָאן כִּי הוּא מֻקְדָּם בְּמַעֲלָה", ואילו בעשייה הבית קודם. רש"י (לח, כב) מביא מדרש: בצלאל אמר "מִנְהַג עוֹלָם לַעֲשׂוֹת תְּחִלָּה בַּיִת וְאַחַר כָּךְ מֵשִׂים כֵּלִים בְּתוֹכוֹ", ומשה ענה לו "בְּצַל אֵל הָיִיתָ". בסוף הפרק נאמר בקצרה "וְאֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים, טָהוֹר--מַעֲשֵׂה רֹקֵחַ", והרמב"ן מסביר למה כאן התורה מקצרת.

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

שמות פרק לז, פסוקים א-טז

(א) וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל אֶת־הָאָרֹן, עֲצֵי שִׁטִּים: אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ, וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ, וְאַמָּה וָחֵצִי, קוֹמָתוֹ.

(ב) וַיְצַפֵּהוּ זָהָב טָהוֹר, מִבַּיִת וּמִחוּץ; וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר זָהָב, סָבִיב.

(ג) וַיִּצֹק לוֹ, אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב, עַל, אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו; וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת, עַל־צַלְעוֹ הָאֶחָת, וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת, עַל־צַלְעוֹ הַשֵּׁנִית.

(ד) וַיַּעַשׂ בַּדֵּי, עֲצֵי שִׁטִּים; וַיְצַף אֹתָם, זָהָב.

(ה) וַיָּבֵא אֶת־הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת, עַל צַלְעֹת הָאָרֹן, לָשֵׂאת, אֶת־הָאָרֹן.

(ו) וַיַּעַשׂ כַּפֹּרֶת, זָהָב טָהוֹר: אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכָּהּ, וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבָּהּ.

(ז) וַיַּעַשׂ שְׁנֵי כְּרֻבִים, זָהָב; מִקְשָׁה עָשָׂה אֹתָם, מִשְּׁנֵי קְצוֹת הַכַּפֹּרֶת.

(ח) כְּרוּב־אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה, וּכְרוּב־אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה; מִן־הַכַּפֹּרֶת עָשָׂה אֶת־הַכְּרֻבִים, מִשְּׁנֵי קצוותו קְצוֹתָיו.

(ט) וַיִּהְיוּ הַכְּרֻבִים פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם לְמַעְלָה, סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל־הַכַּפֹּרֶת, וּפְנֵיהֶם, אִישׁ אֶל־אָחִיו; אֶל־הַכַּפֹּרֶת--הָיוּ, פְּנֵי הַכְּרֻבִים.

(י) וַיַּעַשׂ אֶת־הַשֻּׁלְחָן, עֲצֵי שִׁטִּים: אַמָּתַיִם אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ, וְאַמָּה וָחֵצִי קוֹמָתוֹ.

(יא) וַיְצַף אֹתוֹ, זָהָב טָהוֹר; וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר זָהָב, סָבִיב.

(יב) וַיַּעַשׂ לוֹ מִסְגֶּרֶת טֹפַח, סָבִיב; וַיַּעַשׂ זֵר־זָהָב לִמְסִגַּרְתּוֹ, סָבִיב.

(יג) וַיִּצֹק לוֹ, אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב; וַיִּתֵּן, אֶת־הַטַּבָּעֹת, עַל אַרְבַּע הַפֵּאֹת, אֲשֶׁר לְאַרְבַּע רַגְלָיו.

(יד) לְעֻמַּת, הַמִּסְגֶּרֶת, הָיוּ, הַטַּבָּעֹת; בָּתִּים, לַבַּדִּים, לָשֵׂאת, אֶת־הַשֻּׁלְחָן.

(טו) וַיַּעַשׂ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים, וַיְצַף אֹתָם זָהָב, לָשֵׂאת, אֶת־הַשֻּׁלְחָן.

(טז) וַיַּעַשׂ אֶת־הַכֵּלִים אֲשֶׁר עַל־הַשֻּׁלְחָן, אֶת־קְעָרֹתָיו וְאֶת־כַּפֹּתָיו וְאֵת מְנַקִּיֹּתָיו, וְאֶת־הַקְּשָׂוֹת, אֲשֶׁר יֻסַּךְ בָּהֵן--זָהָב, טָהוֹר.

שמות פרק לז, פסוקים יז-כט

(יז) וַיַּעַשׂ אֶת־הַמְּנֹרָה, זָהָב טָהוֹר; מִקְשָׁה עָשָׂה אֶת־הַמְּנֹרָה, יְרֵכָהּ וְקָנָהּ--גְּבִיעֶיהָ כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ, מִמֶּנָּה הָיוּ.

(יח) וְשִׁשָּׁה קָנִים, יֹצְאִים מִצִּדֶּיהָ: שְׁלֹשָׁה קְנֵי מְנֹרָה, מִצִּדָּהּ הָאֶחָד, וּשְׁלֹשָׁה קְנֵי מְנֹרָה, מִצִּדָּהּ הַשֵּׁנִי.

(יט) שְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים בַּקָּנֶה הָאֶחָד, כַּפְתֹּר וָפָרַח, וּשְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים בְּקָנֶה אֶחָד, כַּפְתֹּר וָפָרַח; כֵּן לְשִׁשֶּׁת הַקָּנִים, הַיֹּצְאִים מִן־הַמְּנֹרָה.

(כ) וּבַמְּנֹרָה, אַרְבָּעָה גְבִעִים: מְשֻׁקָּדִים--כַּפְתֹּרֶיהָ, וּפְרָחֶיהָ.

(כא) וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה, וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה, וְכַפְתֹּר, תַּחַת־שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה--לְשִׁשֶּׁת, הַקָּנִים, הַיֹּצְאִים, מִמֶּנָּה.

(כב) כַּפְתֹּרֵיהֶם וּקְנֹתָם, מִמֶּנָּה הָיוּ; כֻּלָּהּ מִקְשָׁה אַחַת, זָהָב טָהוֹר.

(כג) וַיַּעַשׂ אֶת־נֵרֹתֶיהָ, שִׁבְעָה; וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתֹּתֶיהָ, זָהָב טָהוֹר.

(כד) כִּכַּר זָהָב טָהוֹר, עָשָׂה אֹתָהּ, וְאֵת, כָּל־כֵּלֶיהָ.

(כה) וַיַּעַשׂ אֶת־מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת, עֲצֵי שִׁטִּים: אַמָּה אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ רָבוּעַ, וְאַמָּתַיִם קֹמָתוֹ--מִמֶּנּוּ, הָיוּ קַרְנֹתָיו.

(כו) וַיְצַף אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר, אֶת־גַּגּוֹ וְאֶת־קִירֹתָיו סָבִיב--וְאֶת־קַרְנֹתָיו; וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר זָהָב, סָבִיב.

(כז) וּשְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב עָשָׂה־לוֹ מִתַּחַת לְזֵרוֹ, עַל שְׁתֵּי צַלְעֹתָיו, עַל, שְׁנֵי צִדָּיו--לְבָתִּים לְבַדִּים, לָשֵׂאת אֹתוֹ בָּהֶם.

(כח) וַיַּעַשׂ אֶת־הַבַּדִּים, עֲצֵי שִׁטִּים; וַיְצַף אֹתָם, זָהָב.

(כט) וַיַּעַשׂ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, קֹדֶשׁ, וְאֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים, טָהוֹר--מַעֲשֵׂה, רֹקֵחַ.

שם ה' מובא בכתיב ה'. הפסוקים המלאים בקישורים למטה.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל אֶת־הָאָרֹן, עֲצֵי שִׁטִּים" (שמות לז, א)

💭 **מפרשים:** רש"י: "לְפִי שֶׁנָּתַן נַפְשׁוֹ עַל הַמְּלָאכָה יוֹתֵר מִשְּׁאָר חֲכָמִים, נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ". ספורנו (לו, ח): הארון "נַעֲשָׂה עַל יְדֵי בְּצַלְאֵל שֶׁהָיָה הַגָּדוֹל שֶׁבְּכֻלָּם".

📜 **כתוב:** "וּפְנֵיהֶם, אִישׁ אֶל־אָחִיו; אֶל־הַכַּפֹּרֶת--הָיוּ, פְּנֵי הַכְּרֻבִים" (שמות לז, ט)

💭 **מפרשים:** בציווי נאמר "וּפְנֵיהֶם, אִישׁ אֶל־אָחִיו; אֶל־הַכַּפֹּרֶת--יִהְיוּ, פְּנֵי הַכְּרֻבִים" (כה, כ), והעשייה זהה כמעט מילה במילה. פירוש שלנו כהצעה לדיון: הכרובים מביטים זה אל זה ויחד אל הכפורת, תמונה של קשר בין אחים שנבנה סביב התורה שבארון.

📜 **כתוב:** סדר העשייה: קודם המשכן (לו) ואחר כך הכלים (לז)

💭 **מפרשים:** רש"י (לח, כב): בצלאל אמר "מִנְהַג עוֹלָם לַעֲשׂוֹת תְּחִלָּה בַּיִת", ומשה ענה "בְּצַל אֵל הָיִיתָ". הרמב"ן (כה, א): בציווי "הִקְדִּים הָאָרוֹן וְהַכַּפֹּרֶת בְּכָאן כִּי הוּא מֻקְדָּם בְּמַעֲלָה".

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. פתיחה: על שם מי? (4 דקות)
2. קריאה: לז, א-ט, הארון והכרובים; רש"י וספורנו על בצלאל (10 דקות)
3. עבודה בקבוצות: כל קבוצה כלי אחד (שולחן, מנורה, מזבח הקטורת) – תיאור וסמליות (12 דקות)
4. השוואה: הכרובים בציווי (כה, כ) ובעשייה (לז, ט) (6 דקות)
5. סדר העבודה: בית או כלים קודם? רש"י והרמב"ן (8 דקות)
6. סיכום וכרטיס יציאה (5 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. אילו כלים עשה בצלאל בפרק לז? מנו אותם לפי הסדר.
2. כיצד מתוארים הכרובים (לז, ז-ט)?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה לפי רש"י נקראת עשיית הארון על שם בצלאל?
2. מה ההבדל בין סדר הציווי לסדר העשייה, ומה ההסבר של רש"י (לח, כב) והרמב"ן (כה, א)?

הערכה (מה דעתי?)

1. "ופניהם איש אל אחיו": מה המסר של התמונה הזאת לחברה ולכיתה?
2. בצלאל הבין את הציווי טוב יותר ממה שנאמר לו. האם מותר לעובד לשנות את סדר ההוראות כשהוא חושב שיודע טוב יותר?

🏁 סיכום השיעור

פרק לז מתאר את הכלים הפנימיים של המשכן, ובראשם הארון והכרובים, המקום שממנו ה' מדבר עם משה. בצלאל, שנתן נפשו במלאכה, הוא דמות של אומן שמבין את רוח הציווי. העשייה המדויקת מלמדת

על נאמנות, וסדר העבודה (בית לפני כלים) על חוכמה מעשית.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

כל תלמיד בוחר כלי אחד ומשלים: "הכלי _____ מסמל בעיניי _____, כי _____".

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- קריאה ספרותית: מעבר מלשון רבים ("ויעשו", לו) ללשון יחיד ("ויעש בצלאל", לז), ומשמעותו.
- אומנות ועיצוב: תיאור המנורה ("גביעיה כפתריה ופרחיה") כיצירה אמנותית; אפשר להשוות לסמל המדינה ולמנורה שבשער טיטוס.
- סמליות פתוחה: לחם (פרנסה), אור (חוכמה), קטורת (ריח, תפילה); התלמידים מציעים פירוש משלהם.
- ערכים: מעורבות אישית בעבודה ("נתן נפשו"), יוזמה מקצועית מול ציות להוראות.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- רש"י (לז, א): "לְפִי שֶׁנִּתַּן נַפְשׁוֹ עַל הַמְּלָאכָה": שכר על מסירות במצווה.
- רמב"ן (כה, א): "וְהִנֵּה עִקַּר הַחֵפֶץ בַּמִּשְׁכָּן הוּא מְקוֹם מְנוּחַת הַשְּׁכִינָה שֶׁהוּא הָאָרוֹן": הארון כמרכז המשכן.
- רש"י (לח, כב) "בְּצֶל אֵל הָיִיתָ"; ספורנו (לו, ח) מביא מחז"ל: "יוֹדֵעַ הָיָה בְּצַלְאֵל לְצָרֵף אוֹתִיּוֹת שֶׁבָּהֶם נִבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ".
- אור החיים (לז, יז): "שֶׁיְּדַיֵּק לְשׁוֹן הַמַּעֲשֶׂה כִּלְשׁוֹן הַמִּצְוָה": דיוק בשינויים הקטנים בין ציווי לעשייה.

💡 הערות למורה

כדאי להביא תמונות או שרטוטים של הארון, המנורה והשולחן (שחזורים מודרניים, ולציין שהם שחזור). העבודה בקבוצות קצרה: כל קבוצה מציגה בדקה אחת. הפירוש לכרובים שבתיבה "כתוב / מפרשים" מסומן כפירוש שלנו. למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

בצלאל והארון, הכרובים בציווי ובעשייה, טבלת הכלים וסמליותם, סדר העבודה לפי רש"י והרמב"ן, שאלה בסגנון בגרות ומחוון. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- שמות לז (מכון ממרא)
- שמות כה (מכון ממרא)
- רש"י על שמות לז, א (ספריא)
- ספורנו על שמות לו, ח (ספריא)
- רמב"ן על שמות כה, א (ספריא)
- רש"י על שמות לח, כב (ספריא)
- אור החיים על שמות לז, יז (ספריא)

מחוון: בצלאל והכלים: "ופניהם איש אל אחיו"

1. רש"י: "לְפִי שֶׁנִּתַּן נַפְשׁוֹ עַל הַמְּלָאכָה יוֹתֵר מִשְּׁאָר חֲכָמִים, נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ". ספורנו: הארון "שֶׁהָיָה הַמְיוּחָד שֶׁבַּכֵּלִים" נעשה בידי "הַגָּדוֹל שֶׁבְּכֻלָּם".
2. זהב מקשה: "וַיַּעַשׂ שְׁנֵי כְּרֻבִים, זָהָב; מִקְשָׁה עָשָׂה אֹתָם, מִשְּׁנֵי קְצוֹת הַכַּפֹּרֶת". הם יוצאים מן הכפורת עצמה, "פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם לְמַעְלָה", ופניהם זה אל זה ואל הכפורת.
3. הארון: עצי שיטים וזהב, כפורת וכרובים. השולחן: זהב טהור, זר ומסגרת, וכלים לשולחן. המנורה: "זָהָב טָהוֹר; מִקְשָׁה", שישה קנים, גביעים, כפתורים ופרחים, ושבעה נרות (כג). מזבח הקטורת: אמה על אמה, מצופה זהב. סמליות: תשובות אישיות מנומקות.
4. ההבדל: "יהיו" (ציווי, עתיד) מול "היו" (עשייה, עבר). העשייה זהה לציווי: הכרובים נעשו בדיוק כמו שנצטוו.
5. משה ביקש לעשות קודם כלים ואחר כך משכן. בצלאל אמר "מִנְהַג עוֹלָם לַעֲשׂוֹת תְּחִלָּה בַּיִת וְאַחַר כָּךְ מֵשִׂים כֵּלִים בְּתוֹכוֹ". משה ענה: "בְּצֵל אֵל הָיִיתָ", כי כך באמת צוה ה'.
6. "מקשה": מגוש זהב אחד, שהכו בו עד שקיבל צורה, ולא מחלקים מחוברים. תשובה מנומקת, למשל: אחדות, שלמות, אור אחד שיוצא מגוף אחד.
7. א. "וְנוֹעַדְתִּי לְךָ, שָׁם, וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים"; הרמב"ן: "עִקַּר הַחֵפֶץ בַּמִּשְׁכָּן הוּא מָקוֹם מְנוּחַת הַשְּׁכִינָה שֶׁהוּא הָאָרוֹן" (6). ב. רש"י: נתן נפשו על המלאכה ולכן נקראת על שמו; במדרש הוא מבין מעצמו את הסדר הנכון ("בְּצֵל אֵל הָיִיתָ") – מסירות וחוכמה (8). ג. תיאור מדויק (3) ופירוש מנומק (3).

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו, אור החיים ופרשנים נוספים מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה' מובא בכתיב ה'. ממלכתי: ספר שמות (חטא העגל ובניית המשכן, שמות לב-מ) נלמד בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו, אור החיים ומדרש); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.